

НАУКОВИЙ ДОРОБОК ЛЮБИЦІ БАБОТИ В СВІТЛІ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАЄМИН

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (52)

УДК 82.091 Бабота Л.: 821.161.2+821.161.4

DOI: 10.24144/2663-6840/2024.2(52).222–229

Ліхтей Т. Науковий доробок Любиці Баботи в світлі українсько-словацьких літературних взаємин; кількість бібліографічних джерел – 26; мова українська.

Анотація. Любиця Бабота (нар.1944 року) – відома в світі українка зі Словаччини, авторка сотень наукових публікацій з проблем карпатознавства. Про її вагомий внесок у вивчення української літератури Закарпаття свідчать відгуки таких іменитих учених, як Олекса Мишанич, Василь Німчук, Олена Рудловчак, Микола Мушинка, Михайло Роман та ін.

Самобутню нішу в різноплановому доробку Любиці Баботи займають розвідки, присвячені актуальним питанням українсько-словацьких літературних взаємин.

Окреслений дискурс меншою чи більшою мірою знайшов відображення в її ґрунтовних працях «Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття», «Контекст і контакти українсько-словацьких літературних взаємин у Словаччині в XIX столітті», «Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia», в численних наукових статтях («Примітки до вивчення словацько-українських літературних контактів у XIX столітті», «Словацька тематика у творчості Анатолія Кралицького», «Григорій Сковорода в Трановському календарі», «Твори Івана Франка в Чехословаччині», «Зореслав і католицький модернізм. Примітки до творчості українського поета і словацької літературної групи», «Українська література в перекладах Юрая Андрічика», «Богдан Ігор Антонич у чехословацькій літературній критиці», «Українська література на сторінках Revue svetovej literatúry на початку XXI століття»...), рецензіях на видання творів української літератури в словацьких перекладах і словацької – в українських перекладах, у гаслах в енциклопедіях і словниках України та Словаччини й под.

Докладно простежує Л.Бабота культурно-освітні та творчі взаємодії словацьких і закарпатських письменників. Серед репрезентантів крайового літературного процесу такі знакові постаті, як О.Духнович, О.Павлович, А.Кралицький, Ю.Ставровський-Попрадов, Є.Фендик. І.Сильвай та інші. Літературознавця наголошує, що особливо інтенсивною ця співпраця була в період словацького національного відродження.

Безсумнівно, що цей доробок Л.Баботи заслуговує на окрему розмову й скрупульозне дослідження.

Ключові слова: Любиця Бабота, українсько-словацький літературний дискурс, взаємовпливи й взаємодії, художній переклад.

Формулювання проблеми. Чільна представниця української діаспори в Словаччині, відома громадська діячка Любиця Бабота (нар.1944 року) добре знана в світових наукових колах як дослідниця-карпатист. Корені славного роду Л.Баботи сягають Закарпаття: її батьки – Маргарета та Микола Баботи – активні учасники величних і трагічних подій періоду Карпатської України. В силу суспільно-політичних обставин вони змушені були покинути рідний край, тож їхня донька народилася вже в словацькому містечку Пештяни, але зростала в угорськомовному середовищі, позаяк сім'я постійно була змушена змінювати місце проживання. Життя за кордоном, як пише історик Ігор Ліхтей, «було повне несподіванок, часто прикрих. Родині доводилося переїжджати з місця на місце, а малій Любі вчитися в різних школах – у Пештянах, Братиславі, Дрні, Єсенському тощо. Однак, перебравши від батьків сильний характер, дівчина не опускала рук» [Ліхтей І. 2014, с.97]. Засвідчує це і побратим родини, відомий учений Микола Мушинка в ювілейній статті про Л.Баботу: «Післявоєнна комуністична влада Чехословаччини її батьків (...) послала на "перевиховання" до угорського середовища – спочатку в село Дрню, а пізніше в село міського типу Єсенське (до 1945 року – Барабаи, або Фелет) округу Римавська Сobotа в Південній Словаччині. Там їх єдина дочка (...) під впливом середовища стала

“угоркою” і навіть з батьками деколи намагалася говорити лише по-угорськи. “Та коли ми є українськими націоналістами, нехай такою буде і наша донька” – сказали батьки і віддали її на навчання до Української гімназії в Пряшеві (...). Там вона на все життя полюбила українську літературу...» [Мушинка 2014, с.79].

Шлях Л.Баботи до науки виявився, однак, звивистим і тернистим. Як дитині з політично неблагонадійної родини їй було відмовлено в навчанні на омріяному медичному факультеті, тож довелося здобувати інший фах – учителя хімії та природознавства. Згодом Л.Бабота вступила ще й на філософський факультет Пряшівського університету, збагатившись згодом спеціальностями українського та англійського філолога. Відтак сім років працювала вчителькою української мови в Пряшівській гімназії. Весь цей час відчувала нестримний потяг до дослідницької роботи, тож 1977 року стала працівником Науково-дослідного кабінету україністики при кафедрі української мови та літератури Пряшівського університету. Саме звідти й розпочалося наукове сходження Любиці Баботи, саме на кафедрі україністики вона самовідданою трудилася кілька десятиліть як на науковій, так і на педагогічній ниві, виховавши не одно покоління високопрофесійних та креативних учителів, деякі з яких стали знаменитими в Словаччині вченими й перекладачами.

Нині в активі Любиці Баботи – сотні літературознавчих публікацій з проблем карпатики, численні виступи на міжнародних конференціях у провідних наукових центрах, ЗВО Європи та світу, стажування та викладання в закордонних університетах, зокрема в Університеті Торонто (Канада). Впродовж останніх десятиліть Л. Бабота підтримує тісні зв'язки з колегами з України, передусім із закарпатськими вченими, є почесним доктором Ужгородського національного університету [Ліхтей Т. 2024]. Вибір з бібліографії доробку Л. Баботи вперше в Україні оприлюднено І. Ліхтеєм на сторінках редакovanого ним «Історичного часопису з богемістики і словакістики» [Ліхтей І. 2014, с.99–128]. Переконаємося, що десятки статей пражської дослідниці, серед іншого, присвячено й актуальним питанням українсько-словацьких літературних взаємин.

Аналіз досліджень. Про досягнення Любиці Баботи в царині карпатознавства сказано немало. Її сумлінну працю високо оцінили такі відомі вчені, як Олекса Мишанич, Василь Німчук, Олена Рудловчак, Микола Мушинка, Михайло Роман та ін. Однак вагомий пласт досліджень, присвячених саме проблемам українсько-словацьких літературних взаємин, досі залишався поза увагою вітчизняних компаративістів.

Тому **мета** цієї статті – проаналізувати науковий доробок Любиці Баботи в українсько-словацькому літературному контексті, осмислити її внесок у вивчення процесів культурно-історичних взаємодій українського та словацького народів.

У роботі над статтею спираємося передусім на описовий, культурно-історичний, контекстуально-інтерпретаційний та компаративний **методи дослідження**.

Виклад основного матеріалу. Актуальні проблеми українсько-словацьких літературних взаємин більшою чи меншою мірою Л. Бабота відслідковує в ґрунтовних монографічних дослідженнях («Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття», «Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia»), в габілітаційній роботі «Контекст і контакти українсько-словацьких літературних взаємин у Словаччині в XIX столітті», в численних наукових статтях, рецензіях та відгуках на видання творів української літератури в словацьких перекладах і словацької – в українських перетлумаченнях, у гаслах в енциклопедіях та словниках України й Словаччини, в інтерв'ю з творчою елітою сусідніх країн.

Так, у монографії «Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття» (1994) науковиця, простежуючи закарпатський літературний процес окресленого періоду, постійно наголошує на взаємодіях мистецької еліти цього регіону з іншими культурами, зокрема й зі словацькою. В пасажах, присвячених творчості Анатолія Кралицького, знаходимо чи не найбільше таких літературних перетинів. Аналізуючи, до прикладу, оповідання А. Кралицького «Князь Лаборець», Л. Бабота наголошує, що *«йдеться про друге художнє зображення даної теми в історії літератури. Перше належало сло-*

вацькому письменникові Б. Носаку-Незабудову. Той, відтворюючи образ Лаборця (...), використав два джерела, а саме місцевий народний переказ і ту частину твору «Дочка Слави», у якій її автор, Ян Коллар, цитував Аноніма, згадував ворожого вождя Алмуса та переслідуваного його вояками Лаборця, капітана Ужгородського замку. Капітан вмирає біля річки, яку на його честь названо Лаборцем. А. Кралицький очевидно знав твір Б. Носака. Цей факт підтверджує постать Алмуса і зображення смерті Лаборця» [Бабота 1994, с.106]. Далі дослідниця розвиває цю тему, проводячи паралелі між обома текстами, акцентуючи на окремих типологічних збігах при творенні сюжетної канви, образної системи й под.

Зупиняється Л. Бабота й на оповіданні А. Кралицького «Сільський учитель». У ньому закарпатський прозаїк відштовхується від твору популярного в той час швейцарсько-німецького письменника Генріха Цшокке. Його доробок словацькою переклав відомий поет-романтик Само Халупка. Л. Бабота припускає, що саме Халупкове перетлумачення Цшокке лягло в основу твору закарпатського будителя. Крім того, подібні за тематикою та проблематикою мотиви відбилися в прозі словацьких письменників Йонаша Заборського, Микулаша Ференчика, Андрея Себерини та інших, з доробком котрих А. Кралицький був добре обізнаний [Бабота 1994, с.114]. Засвідчують це і його переклади зі словацької літератури: митець перетлумачив оповідання А. Себерини «Марина Груз», вільним стилем інтерпретував оповідання Антона Б'елека «Словацький сирота» – трагічну історію двох словацьких хлопчиків, які служили в мадярського пана, тяжко працювали, голодували, навіть не маючи права розмовляти між собою материнською мовою. Наважившись якось на втечу, дорогою додому діти замерзли.

«Крім оповідань, – резюмує Л. Бабота, – А. Кралицький перекладав статті з чеської та словацької періодики, написав ряд портретних нарисів про словацьких діячів, етнографічних і літературознавчих статей тощо. Таким чином пропагував словацьку культуру між західними українцями. Внесок його полягає і в тому, що вказував на спільні проблеми словаків і закарпатських українців, які вимагали невідкладного розв'язання» [Бабота 1994, с.142].

До постаті А. Кралицького в українсько-словацькому літературному контексті Л. Бабота звертається ще в низці статей – «Словацька тематика в творчості Анатолія Кралицького» [Бабота 2003в], «Slovenská literárna veda a Anatolij Kralyckýj» [Babotová 2003a] та ін. Так, згадуючи мандрівку словацького письменника Богуша Носака-Незабудова 1843 року теренами Закарпаття та його подорожні нотатки «Листи з незнайомої землі до Л.», науковиця припускає, що саме вони стали імпульсом до реалізації просвітницького проєкту А. Кралицького – подорожі 1863 року теренами Словаччини та оприлюднення своїх вражень на сторінках ужгородського журналу «Світ» (1869). Подібно до Б. Носака-Незабудова А. Кралицький зосереджує увагу передусім на тих фактах і явищах, які були б і цікавими, і повчаль-

ними водночас. Ідеться про культурно-історичні та духовні надбання словацького народу, з якими, вважає, мають бути ознайомлені й закарпатці, й галичани. Він, зокрема, зі щирим захопленням описує, як в Лучівні значна кількість жінок поспішала до храму святкувати тисячоліття приходу Кирила й Мефодія на словацькі землі (списький єпископ розпорядився тричі на день упродовж трьох днів бити у всі дзвони), тоді як Терхова подорожньому нагадала про словацького «збойника» Юрая Яношика, який для підневільних словаків є таким самим героєм, як Довбуш для жителів галицького прикордоння. З теплом описує А.Крालицький своє перебування в жилінського священника Ондreja Лемеша, який зустрів почесного гостя хлібом-сіллю. Автора «Подорожі Словаччиною» приємно здивував факт, що представники словацького духовенства, на відміну від багатьох його земляків-душпастирів, щиро переймаються питаннями просвітництва свого народу, поширюють серед вірян безліч газет та журналів («Словацькі новини», «Кирило й Мефодій», «Словесність»...) [Babotová 2003a, s.128–130].

А. Крालицький був подвижником ідеї українсько-словацької співпраці. Придбавши якось у Пешті книжку Яна Коллара про його подорож землями Італії, Тиролю та Баварії, вважав за необхідне ознайомити з нею та її автором читачів львівської газети «Слово». Написав також статті про словацького культурно-освітнього діяча Стефана Мойзеса, словацького поета-романтика Янка Краля, інформував українців про тогочасні періодичні видання Словаччини (їх тематику, проблематику й под.). Цікавився А.Кралацький і словацькою народною творчістю, зокрема описав весільний обряд шариських словаків і т.ін. Л.Бабота переконана, що внесок А.Кралацького в поступ українсько-словацьких взаємин є вагомим і недооціненим, тут і досі є що відкривати й пізнавати [Babotová 2003a, s.131–133]. Нові дослідження вітчизняних літературознавців та бібліографів є тільки яскравим підтвердженням правдивої прогностичної візії Любиці Баботи (Сенько І. Патріот і гуманіст Анатолій Кралацький. У кн.: Від часів Лабора до сьогодні. Ужгород, 2012, с.168–173; «Ми діти преславної України»: вибрані етнографічні та історичні праці Анатолія Кралацького. Упоряд. і заг. ред. Володимир Мороз. Львів, 2023 та ін.).

Повертаючись до монографії Л.Баботи про закарпатоукраїнську прозу, наголосимо, що про взаємовпливи між словацькою художньою літературою та творчістю закарпатських прозаїків другої половини XIX століття знаходимо інформацію і в ґрунтовному розділі «Вивчення закарпатоукраїнського літературного процесу другої половини XIX століття» [Бабота 1994, с.13–65], і в пасажах, присвячених доробку О.Гомічкова [Бабота 1994, с.95], О.Митрака [Бабота 1994, с.100] та ін. Однак більш докладне висвітлення цієї теми містять праці Л.Баботи «Контекст і контакти українсько-словацьких літературних взаємин у Словаччині в XIX столітті» (1999), «Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia»

(2009), а також низка статей дослідниці.

Культурно-історичний контекст та особливості розвитку літератури русинів-українців у XIX ст. науковиця розглядає крізь призму найближчого сусідства, зокрема зі словаками, й засвідчує це спільними (або подібними) ініціативами. Причому зондами сягає XVI–XVII ст., згадуючи перший запис української народної пісні «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш», зроблений на теренах Східної Словаччини приблизно в 1550–1570 роках, надруковані в Трнаві перші книги для освітніх та духовних потреб русинів-українців, відслідковуючи зацікавлення нашою історією та культурою з боку словацьких учених тогочася Матея Бела, Юра Рибая, Яна Чапловича та ін. [Babotová 2009, s.159] та звернення до надр словацької духовної скарбниці крайових просвітителів Іоанікія Базиловича, Василя Довговича, Івана Фогорашія (вони свого часу навіть навчалися в словацьких містах), а особливо–Василя Поповича, Михайла Лучкая, Олександра Павловича, Олександра Духновича, які популяризували науково-творчу спадщину П.Й.Шафарика, Я.Коллара, словацьких письменників-романтиків та інших митців [Babotová 2009, s.161–164].

Докладно простежує Любиця Бабота як особисті, так і творчі контакти словацьких письменників із закарпатськими будителями, наголошує, що вони мали різну інтенсивність. Зокрема зі словацького боку наприкінці 60-их років XIX століття спостерігається їх спад, що пояснюється укладеною 1867 року Австро-Угорською дуалістичною угодою. В будь-якому разі, ці зв'язки трималися переважно на непересічних особистостях, які, попри складні суспільно-політичні обставини, намагалися йти шляхом духовного взаємопізнання та взаємозбагачення. Свідченням цього є такі статті прямицької дослідниці, як «Примітки до вивчення словацько-українських літературних контактів у XIX столітті» [Бабота 2003б], «Кілька етодів до українсько-словацьких зв'язків на зламі XIX–XX століть» [Бабота 2005], «Špecifické znaky v poetike a estetike romantizmu Rusínov-Ukrajincov» [Babotová 2000], «Ku genéze žánrov prózy v zakarpatskoukrajinskej literatúre» [Babotová 2002a], «Українсько-словацькі контакти в літературі русинів-українців XIX століття» [Бабота 2002] та ін.

Так, досліджуючи багату спадщину закарпатського будителя Олександра Духновича, Л.Бабота, серед іншого, простежує вплив на його творчість словацької літератури. О.Духнович був добре обізнаний з доробком словацьких та чеських педагогів, знав поезію словацького автора доби бароко Гуголіна Гавловича та його дидактичну книжку «Валаська школа звичаїв», «Читанку для малих діток» Яна Кадавого, що й використав згодом у своїй «Книжці читальній для початківців» (1847), яка, по суті, стала «першим букварем в українській педагогіці» [Бабота 2003б, с.132]. Цікаво, що дитячі вірші Яна Кадавого О.Духнович навіть переклав і оприлюднив у своєму оригінальному підручнику. Словацькі літератори високо оцінили Духновичеву «Книжечку...» й схвально відгукнулися про неї на шпаль-

тах тогочасної словацької періодики. Л.Бабота також переконана, що свою відому комедію «Доброчесність перевершує багатство» (1850) О.Духнович написав під впливом п'єси Яна Андрашика «*Šenkralenčení*» (1844), а ще дослідниця порівнює «Доброчесність...» з оповіданням Йонаша Заборського «Два дні в Хуяві». Всі ці твори торкаються гострих проблем господарсько-економічної перебудови села. А ось сатиричну комедію О.Духновича «Головний тарабанщик» Л.Бабота зіставляє з п'єсою Яна Халуки «Тринадцята година...». В обох творах піднімаються болочі суспільно-національні питання тогочасся [Бабота 2003б, с.132–133].

Особливе місце в дискурсі українсько-словацьких літературних взаємин займає творчість Олександра Павловича, що, як відомо, писав і рідною, і словацькою мовою. Л.Бабота наголошує на захопленні О.Павловича діяльністю подвижника словацького національного відродження Людовіта Штура. Під впливом Штурових «Думок вечірніх II» закарпатець написав поему «Становище бідного селянина». Крім того, в його доробку є переклади та переспіви з творчості Гуголіна Гавловича, Андрея Сладковича, окремі Павловичеві вірші були інспіровані творами Й.Заборського, С.Г.Ваянського та ін. [Бабота 2003б, с.134–135].

У кількох статтях Л.Бабота звертається до постаті Юлія Ставровського-Попрадова—наймолодшого представника будительського покоління [Бабота 2003б, с.137–138; Бабота 2005, с.7–9...]. Найбільш докладно його літературний доробок саме в українсько-словацькому контексті науковиця простежує в розвідці «Словацькі мотиви в творчості Юлія Ставровського-Попрадова» [Babotová 2003б]. Відслідковуючи словацьку тематику в мистецькій спадщині Ставровського, Л.Бабота зупиняється на кількох його знакових віршах. Так, в поезії «Огудникові народності» митець позиціонує себе як палкий прихильник словацької культури, прирятьє словаків—патріотів своєї землі, тоді як ренегатів і пристосуванців засуджує, пророкуючи їм безславний кінець. У вірші «Морена» Ставровський використав мотиви поезії Андрея Трухлого-Ситнянського «Над могилою Годжі». В творі будитель докоряє слов'янській богині смерті, яка, мовляв, забрала від словаків усіх орфеїв, цвіт словацької творчої еліти—Паларика, Сладковича, Калинчака, Кузмані та ін. Услід за пражівським дослідником Й.Шелепцем Л.Бабота твердить, що свій найкращий вірш «Страждання слов'ян» Ю.Ставровський написав під впливом поеми «Драма світу» визначного словацького романтика Янка Краля й под. Словацькі реалії знаходимо й у низці прозових творів Ю.Ставровського-Попрадова, в «Нарисах з Попрадської Русі», в дорожніх нотатках «Поїздка під Карпатом». Пражівська дослідниця, однак, констатує, що плідну діяльність закарпатського будителя на ниві словацько-української співпраці належно не вивчено й досі [Babotová 2003б, с.162].

Грунтовними є студії Л.Баботи про розвиток українсько-словацьких взаємин на зламі XIX–XX століть, тобто в період, коли вже відійшли в засві-

ти найвизначніші письменники-будителі Закарпаття. В цьому контексті вона простежує передусім публіцистичну діяльність Євгена Фенцика, який на сторінках редагованого ним журналу «Листок» оприлюднював значний масив матеріалів про словацьку історію, культуру, літературу, друкував переклади зі словацької поезії та белетристики, закликав русинів-українців передплачувати словацькі газети та журнали. Так, в «Нарисі словацької літератури» (1892), який з'явився в кількох номерах (№№ 1–4) ужгородського «Листка» й авторство якого досі не встановлено, стисло охарактеризовано творчість Я.Голлого, Л.Штура, А. Сладковича, С.Г.Ваянського, Гвездослава та ін. Л.Бабота припускає, що автором цього нарису міг бути відомий чеський літературознавець Ярослав Влчек, у якого є подібна стаття «*Literatura na Slovensku*», яка, до того ж, 1889 року була опублікована російською мовою, тож Є.Фенцик міг скористатися як оригіналом, так і російським перекладом, а потім в оглядовій формі подати інформацію в своєму журналі [Бабота 2005, с.10–14].

У вервиці теоретичних статей Л.Бабота заглиблюється в методику інтерпретації художнього тексту періоду романтизму в словацькій та українській літературі [Babotová 1996], відслідковує особливості відтворення поезики та естетики доби романтизму в прозі русинів-українців та словаків [Babotová 2000], простежує генезу жанрів прози в закарпато-українській літературі [Babotová 2002a], крім іншого, докладно зупиняється на жанровій та естетичній характеристиці твору Івана Сильвая «Шестаєк» [Babotová 2002б] й под.

Перу дослідниці належать і ґрунтовні оглядові студії. Зокрема Л.Бабота простежує наукові публікації про словацько-українські контакти в галузі культури та літератури на сторінках «Наукового збірника Музею української культури у Свиднику» [Бабота 2007]. Збірники, як відомо, належать до найпрестижніших українських наукових видань, що виходять у світ за межами України. Серед авторів студій про українсько-словацький літературний дискурс—такі знані компаративісти, як Микола Неврлий, Олена Рудловчак, Іван Мацинський, Іван Яцканин, Йосиф Шелепець, Едмунд Глеба, Франтішек Штраус, Рудо Бртань, Михайло Роман, Юрій Кундрат та ін.

Вичерпним є огляд публікацій творів української літератури та статей на цю тематику на сторінках словацького часопису «Ревю світової літератури» на початку XXI століття [Бабота 2014]. Серед презентованих письменників—Ю.Андрухович, В.Габор, Є.Кононенко, І.Римарук, В.Герасим'юк, О.Забужко, П.Вольвач, І.Андрусяк, Д.Кешеля, Т.Ліхтей, В.Кузан та ін. Їх доробок інтерпретують словацькі перекладачі Й.Марушак, Ю.Андрічик, В.Юричкова, П.Орешек та ін. Згадає Л.Бабота й статті та рецензії, присвячені аналізу словацьких перекладів або ж загалом творчості яскравих постатей української літератури з-під пера Л.Петрашка, М.Куси та ін.

На окрему розмову заслугоує багаторічна

співпраця Л.Баботи з літературно-мистецьким та публіцистичним журналом «Дукля». Вервиця її публікацій, серед іншого, присвячена дослідженню українсько-словацьких літературних взаємин. До прикладу, в розвідці «Григорій Сковорода в Трановському календарі» науковиця простежує опубліковані в часописі словацьких євангелістів зразки зі збірки «Сад божественних пісень» та уривки з листів Г.Сковороди до М.Ковалинського, улюбленого учня й пропагатора ідей визначного українського філософа, витяги з трактатів, діалогів, притч у словацькому перетлумаченні Павла Габріша [Бабота 1998a].

Не обійшла увагою компаративістка й спадщину Івана Франка, зокрема відслідкувала видання його творів у словацьких перекладах. Перше вибране «Žid a iné rozprávky» в перетлумаченні В.Буріана та Ф.Вотруби взірло світ 1914 року в Ружомберку. Далі була низка інших видань («Zachar Berkut», 1956, «Obrázky z Haliče», 1956, «Boryslav sa smeje», 1958, «Ukradnuté šťastie», 1958, «Piliere spoločnosti», 1959, «Na krížnych cestách», 1959, «Prečo sa nikdy neusmeješ», 1979...), які, попри позитивні відгуки в словацькій періодиці, потребують ґрунтовного фахового дослідження, адже, як відомо, книгу «V potu tváři» (1956) М. Коперданом було перетлумачено з російського перекладу, а не з оригіналу, як того вимагають правила художнього перекладу [Бабота 1982].

Кілька студій Л. Бабота присвятила творчості поета і священника Зореслава. Співець Карпатської України, митець був щирим другом родини Любиці Баботи, її хрещеним батьком. Тому до аналізу його поезії дослідниця підійшла з подвійною відповідальністю. У статті «Зореслав і католицький модернізм» вона порівнює філософсько-медитативну лірику українського душпастиря з поезією яскравих представників угруповання словацьких католицьких модерністів, простежує домінуючі мотиви (дороги, вітчизни, рідного дому, раю, світла, темряви, віри...) в їх творчості, а відтак приходить до висновку, що як вірші словацьких католицьких модерністів, так і «поезія Зореслава, для якої типовий стриманий лірично-імпресіоністичний тон, формувалися під впливом модерних літературних напрямів ХХ століття. Ця поезія релігійно-медитативна, поезія покори та роздумів, яка виходить з релігійної містики космічного характеру (...). Водночас ця поезія актуальна, вона не лише крокує з добою, але навіть випереджає її» [Бабота 1999, с.42].

Окрему статтю в журналі «Дукля» Л. Бабота присвятила перекладацькій діяльності Юрая Андрічика. Обдарований і надивовиж працюючий митець переклав словацькою твори М. Коцюбинського, Г. Хоткевича, В. Стефаника, О. Довженка, Олесь Гончара, Є. Гуцала, Г. Тютюнника, М. Рильського, В. Коротича, Б. Олійника, В. Нестайка, Л. Костенко, Р. Лубківського, Ю. Щербака та багатьох інших українських письменників, спричинився до популяризації української літератури на сторінках антологій та збірок («Pod spoločným nebom», 1979, «Čistými rukami», 1980, «Srdce ako slnce», 1982, «Slanko nad Karpatmi», 1985, «Korene», 1990 та ін.).

Л.Бабота схиляється перед перекладацьким чином Ю. Андрічика, вважає, що його багата спадщина в царині художнього перекладу давно чекає на вдумливого дослідника [Бабота 1998b].

Тісно співпрацює Л. Бабота з Державною науковою бібліотекою в Пряшеві, яка систематично організовує освітні форуми та конференції, видає за їх матеріалами збірники. Родзинкою серед них є видання «Іван Мацинський–український поет, перекладач та словацько-українські літературні взаємини» (Пряшів, 2018). З ученим і поетом І. Мацинським Любицю Баботу пов'язувала плідна співпраця. Патріархові пряшівської україністики вона присвятила не одну статтю. На сторінках згаданого видання презентує розвідку «Іван Мацинський–історик літератури», в якій простежує наукову діяльність І.Мацинського в загальноєвропейському контексті. Особливий акцент Л.Бабота робить на його перекладах поезії словацьких романтиків (ідеться про книги Я.Ботто «Досвітні ватри», 1981, С. Халупки «Провесни сонячний неспокій», 1984, Я. Краля «Орлами сизими підспіване», 1987, А. Сладковича «Вибрані твори», 1989) та ґрунтовних вступних статтях, післямовах і коментарях І. Мацинського. Працю пряшівського колеги саме як інтерпретатора словацького літпроцесу Л. Бабота вважає титанічною, адже досі жоден з перекладачів так глибоко не занурювався в оазу власне позаперекладацької діяльності, не вершив такі розлогі фахові дослідження про історичну епоху, авторів та твори, які обирав для перетлумачення [Бабота 2018, с. 51–54].

Окремо варто наголосити на взаєминах Л. Баботи з колективом Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету, на листуванні з відомим крайовим бібліографом Оленою Закривидорогою, свідченням чого є низка статей пряшівської дослідниці: «Співробітництво Пряшівського філософського факультету УПІШ з Ужгородським державним університетом та Науковою бібліотекою Ужгородського державного університету» (Матеріали науково-практичної конференції, присвячені 50-річчю Наукової бібліотеки Ужгородського державного університету, Ужгород, 1997), «Листи від Олени Дем'янівни для мене надзвичайно цінні...» (Збірник матеріалів, присвячених 90-річчю від дня народження книгознавиці й бібліографа О.Д.Закривидороги, Ужгород, 2014) та ін.

В активі Л.Баботи є вервиця рецензій як на суто наукові, так і на художні видання (передусім переклади) з проблем окресленого дискурсу. Вона, зокрема, відгукнулася на з'яву словацьких перетлумачень творів Г.Сковороди, Богдана-Ігоря Антонича, Зореслава, П. Загребельного, В. Зозуляка, Й.Збіглія, Ф. Іванчова, антологію малої прози закарпатських письменників («Slanko nad Karpatmi»), на вихід у світ «Антології словацької поезії ХХ століття» в перекладі Д.Павличка, на українські перетлумачення лірики Івана Краска; прорцензувала, крім іншого, монографію словацького вченого Імриха Седлака «V čerťazích búrok» (2001), яку вважає найбільш фаховою працею з-під пера «словацького науковця про русинів-українців ХІХ століття, що

небувалою мірою поширює можливості вивчення проблематики, яка представляє родючий ґрунт для подальших досліджень» [Бабота 2003а, с.67].

Л.Бабота є авторкою гасел про перекладачів М.Гевеші, М.Лесну, А.Пестременка, А.Придавка та інших репрезентантів українсько-словацьких взаємин у «Красознавчому словнику русинів-українців. Пряшівщина» (1999), гасел в енциклопедичних виданнях України та Словаччини. Як дослідникам, так і читацькому загалу будуть, поза сумнівом, цікавими й пізнавальні інтерв'ю Л.Баботи з відомими перекладачами української літератури як яскраві свідчення творчих взаємодій.

Висновки. Отже, праці, присвячені актуальним питанням українсько-словацьких літературних

взаємин, займають вагому нішу в різноплановому доробку Любиці Баботи. Окреслений дискурс більшою чи меншою мірою знайшов відображення в її монографіях «Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття», «Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia», в інших ґрунтовних наукових розвідках, як-от «Контекст і контакти українсько-словацьких літературних взаємин у Словаччині в XIX столітті», в численних наукових статтях, рецензіях, гаслах в енциклопедіях і словниках України та Словаччини тощо. Безсумнівно, що ці напрацювання в науковій спадщині Л.Баботи є значними, вони потребують системного підходу й глибокого літературно-критичного осмислення.

Література

1. Бабота Л. Григорій Сковорода в Трановському календарі. *Дукля*. 1998а. № 5. С. 74–76.
2. Бабота Л. Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття: монографія. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво – Пряшів: відділ української літератури, 1994. 256 с.
3. Бабота Л. Зореслав і католицький модернізм. *Дукля*. 1999. № 5–6. С. 38–42.
4. Бабота Л. З перекладацької кузні. Інтерв'ю з Мартою Лесною. *Дукля*. 1986. № 4. С. 71–72.
5. Бабота Л. Иван Мацинський – історик літератури. *Ivan Macinský – ukrajinský básnik, prekladateľ a slovensko-ukrajinské literárne vzťahy*. Ed. Mária Nachajová. Prešov, 2018. S.47–55.
6. Бабота Л. Кілька етюдів до українсько-словацьких зв'язків на зламі XIX – XX століть. *Studia Slovakistica*. Ужгород, 2005. Вип. 5. С. 7–16.
7. Бабота Л. Нові імпульси й для дослідників. *Дукля*. 2003а. № 2. С.63–67.
8. Бабота Л. Примітки до вивчення словацько-українських літературних контактів у XIX ст. *Studia Slovakistica*. Ужгород, 2003б. Вип. 2. С. 131–138.
9. Бабота Л. Словацька тематика в творчості Анатолія Кралицького. *Верховина. Збірник наукових праць на пошану професора Олекси Мишанича*. Упор. Є. Пшеничний. Дрогобич, 2003в. С. 57–65.
10. Бабота Л. Словацько-українські контакти в галузі культури і літератури на сторінках Наукового збірника Музею української культури у Свиднику. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. Ред. М. Сополіга. Свидник, 2007. Том 24. С.123–132.
11. Бабота Л. Твори Івана Франка в Чехословаччині. *Дукля*. 1982. №3. С. 66–68.
12. Бабота Л. Українська література в перекладах Юрая Андрічика. *Дукля*. 1998б. № 2. С. 55–61.
13. Бабота Л. Українська література на сторінках REVUE SVETOVEJ LITERATÚRY на початку XXI століття. *Studia Slovakistica*. Ужгород, 2014. Вип.15. С.140–144.
14. Бабота Л. Українсько-словацькі контакти в літературі русинів-українців XIX століття. *Carpatica-Karpatika*. Ужгород, 2002. Вип. 17. С. 164–181.
15. Ліхтей І. Ювілей Любиці Баботи. *Історичний часопис з богемістики і словацької істики*. Відп. ред. І.Ліхтей. Ужгород, 2014. Вип.4. С. 97–128.
16. Ліхтей Т. Любиця Бабота: «Батьки мені почали давати певну інформацію, про яку не можна було говорити, після закінчення восьмирічки». *Новини Закарпаття*. 2024. 17 серпня. С.7.
17. Мушинка М. Україніст з двома вузівськими дипломами. *Дукля*. 2014. № 5. С.79–82.
18. Babotová E. Ku genéze žánrov prózy v zakarpatskoukrajinskej literatúre. *Slovanský romantizmus: o žánrovosti*. Ved. red. A.Červeňák. Banská Bystrica, 2002а. S. 66–73.
19. Babotová E. K žánrovej a estetickej charakteristike textu Ivana Syľvaja Šestak. *Slovanský romantizmus: poetika romantična*. Ved. red. A.Červeňák. Banská Bystrica, 2002б. S. 173–180.
20. Babotová E. Literárnohistorický kontext a vývinové zvláštnosti literatúry a kultúry Rusínov-Ukrajincov v 19. storočí. Spoločenské, kultúrne a duchovné východiská. *Genologické a medziliterárne štúdie. Priešedníky umenia a vedy*. Zost. V. Žemberová. Prešov, 2009. S.158–182.
21. Babotová E. Metodika interpretácie umeleckého textu z obdobia romantizmu v slovenskej a ukrajinskej literatúre. *Slovanský jazyk a literatúra v škole*. 1996. Č. 9–10. S. 277–281.
22. Babotová E. Slovenská literárna veda a Anatolij Kralyckij. *Cestou vzájomnosti*. Ved. red. S. Makara. Banská Bystrica, 2003а. S. 126–137.
23. Babotová E. Slovenské motívy v diele Julija Stavrovského-Popradova. *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry*. Ed. Ľubica Babotová a Jarmila Kredátusová. Prešov, 2003б. S. 161–166.
24. Babotová E. Slovensko-ukrajinské literárne vzťahy na rozhraní tisícročí. *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry*. Ed. J. Kredátusová. Prešov, 2012. S. 375–389.
25. Babotová E. Špecifické znaky v poetike a estetike romantizmu Rusínov-Ukrajincov. *Slovanský romantizmus – o poetike*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Ved. red. A. Červeňák. Banská Bystrica,

2000. S. 69–77.

26. Babotová Ľ. Ukrajinsko-slovenské reflexie v literatúre buditeľského pokolenia Rusínov-Ukrajincov (Tvorba spisovateľov 19. storočia). *Fenomén slovanstva II*. Ved. red. R. Dupkala. Prešov, 2005. S. 195–200.

References

1. Babota L. (1998a) Hryhorii Skovoroda v Tranovskom kalendari [Hryhorii Skovoroda in the Tranovsky Calendar]. *Duklia*. 1998a. № 5. S. 74–76 [in Ukrainian].
2. Babota L. (1994) Zakarpatoukrajinska proza druhej poloviny XIX stoliťia [Transcarpathian Ukrainian Prose of the Second half of the 19th Century]: monohrafiia. Bratislava: Slovenske pedagogické vydavníctvo – Priashiv: viddil ukrajinskoj literatury. 256 s. [in Ukrainian].
3. Babota L. (1999) Zoreslav i katolytskyi modernizm [Zoreslav and Catholic Modernism]. *Duklia*. № 5–6. S. 38–42 [in Ukrainian].
4. Babota L. (1986) Z perekladatskoj kuzni. Interviu z Martoiu Lesnoi [From the Translation Forge. Interview with Marta Lesna]. *Duklia*. № 4. S. 71–72 [in Ukrainian].
5. Babota L. (2018) Ivan Matsynskyi – istoryk literatury [Ivan Matsynskyi is a Literary Historian]. *Ivan Macinský – ukrajinský básnik, prekladateľ a slovensko-ukrajinské literárne vzťahy*. Ed. Mária Nachajová. Prešov. S.47 – 55 [in Ukrainian].
6. Babota L. (2005) Kilka etiudiv do ukrajinsko-slovatskykh zviazkiv na zlami XIX – XX stolit [Several Sketches for Ukrainian and Slovak Relations at the Turn of the 19th and 20th Centuries]. *Studia Slovakistica*. Uzhhorod. Vyp. 5. S. 7–16 [in Ukrainian].
7. Babota L. (2003a) Novi impulsy y dlia doslidnykiv [New Impulses for Researchers as Well]. *Duklia*. № 2. S. 63–67 [in Ukrainian].
8. Babota L. (2003b) Prymitky do vyvchennia slovatsko-ukrajinskykh literaturnykh kontaktiv u XIX st. [Notes on the Study of Slovak and Ukrainian Literary Contacts in the 19th Century]. *Studia Slovakistica*. Uzhhorod. Vyp. 2. C. 131–138 [in Ukrainian].
9. Babota L. (2003v) Slovatska tematyka v tvorchosti Anatolii Kralytskoho [Slovak themes in the work of Anatoly Kralytskyi]. *Verkhovyna. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu profesora Oleksy Myshanycha*. Upor. Ye. Pshenychnyi. Drohobych. C. 57–65 [in Ukrainian].
10. Babota L. (2007) Slovatsko-ukrajinski kontakty v haluzi kultury i literatury na storinkakh Naukovoho zbirnyka Muzeiu ukrajinskoj kultury u Svydnyku [Slovak and Ukrainian Contacts in the Field of Culture and Literature on the Pages of the Scientific Collection of the Museum of Ukrainian Culture in Svydnyk]. *Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrajinskoj kultury u Svydnyku*. Red. M. Sopolyha. Svydnyk. Tom 24. C.123–132 [in Ukrainian].
11. Babota L. (1982) Tvory Ivana Franka v Chekhoslovachchyni [Works of Ivan Franko in Czechoslovakia]. *Duklia*. №3. S. 66–68 [in Ukrainian].
12. Babota L. (1998b) Ukrajinska literatura v perekladakh Yuraia Andrichyka [Ukrainian Literature Translated by Yuray Andrichyk]. *Duklia*. № 2. S. 55–61 [in Ukrainian].
13. Babota L. (2014) Ukrajinska literatura na storinkakh REVUE SVETOVEJ LITERATURY na pochatku XXI stoliťia [Ukrainian Literature on the Pages of REVUE SVETOVEJ LITERATURY at the Beginning of the 21st Century]. *Studia Slovakistica*. Uzhhorod. Vyp.15. S.140–144 [in Ukrainian].
14. Babota L. (2002) Ukrajinsko-slovatski kontakty v literaturi rusyniv-ukrajintiv XIX stoliťia [Ukrainian and Slovak Contacts in the Literature of Rusyn-Ukrainians of the 19th Century]. *Carpatica-Karpatyka*. Uzhhorod. Vyp. 17. C. 164–181 [in Ukrainian].
15. Likhtei I. (2014) Yuvilei Liubytsi Baboty [Anniversary of Lyubitsa Babota]. *Istorychni chasopys z bohemytyky i slovakistyky*. Vidp. red. I. Likhtei. Uzhhorod. Vyp. 4. S. 97–128 [in Ukrainian].
16. Likhtei T. (2024) Liubytsia Babota: «Batky meni pochaly davaty pevnu informatsiiu, pro yaku ne mozhna bulo hovoryty, pislia zakinchennia vosmyrichky» [Lyubitsia Babota: «My parents started giving me certain information that I couldn't talk about after I was eight years old.». *Novyny Zakarpattia*. 17 serpnia. S. 7 [in Ukrainian].
17. Mushynka M. (2014) Ukrainist z dvoma vuzivskymy diplomamy [Ukrainianist with two University Diplomas]. *Duklia*. № 5. S.79–82 [in Ukrainian].
18. Babotová Ľ. (2002a) Ku genéze žánrov prózy v zakarpatskoukrajinskej literatúre [To the Genesis of Prose Genres in Transcarpathian Literature]. *Slovanský romantizmus: o žánrovosti*. Ved. red. A.Červeňák. Banská Bystrica. S. 66–73 [in Slovak].
19. Babotová Ľ. (2002b) K žánrovej a estetickéj charakteristike textu Ivana Syl'vaja Šestak [On the Genre and Aesthetic Characteristics of Ivan Syl'vaj Šestak's Text]. *Slovanský romantizmus: poetika romantična*. Ved. red. A.Červeňák. Banská Bystrica, 20026. S. 173–180 [in Slovak].
20. Babotová Ľ. (2009) Literárnohistorický kontext a vývinové zvláštnosti literatúry a kultúry Rusínov-Ukrajincov v 19. storočí. Spoločenské, kultúrne a duchovné východiská [Literary and Historical Context and Developmental Peculiarities of the Literature and Culture of the Ruthenians-Ukrainians in the 19th Century. Social, Cultural and Spiritual Starting Points]. *Genologické a medziliterárne štúdie. Priesečníky umenia a vedy*. Zost. V. Žemberová. Prešov. S.158–182 [in Slovak].

21. Babotová L. (1996) Metodika interpretácie umeleckého textu z obdobia romantizmu v slovenskej a ukrajinskej literatúre [Methodology of Interpretation of Artistic Text from the Period of Romanticism in Slovak and Ukrainian Literature]. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*. Č. 9–10. S. 277–281 [in Slovak].
22. Babotová L. (2003a) Slovenská literárna veda a Anatolij Kralyckij [Slovak Literary Science and Anatolij Kralyckij]. *Cestou vzájomnosti*. Ved. red. S. Makara. Banská Bystrica. S. 126–137 [in Slovak].
23. Babotová L. (2003b) Slovenské motívy v diele Julija Stavrovského-Popradova [Slovak Motifs in the Work of Yuliy Stavrovsky-Popradov]. *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry*. Ed. Ľubica Babotová a Jarmila Kredátusová. Prešov. S. 161–166 [in Slovak].
24. Babotová L. (2012) Slovensko-ukrajinské literárne vzťahy na rozhraní tisícročí [Slovak and Ukrainian Literary Relations at the Turn of the Millennium]. *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry*. Ed. J. Kredátusová. Prešov. S. 375–389 [in Slovak].
25. Babotová L. (2000) Špecifické znaky v poetike a estetike romantizmu Rusínov-Ukrajincov [Specific Features in the Poetics and Aesthetics of Rusyn-Ukrainian Romanticism]. *Slovenský romantizmus – o poetike*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Ved. red. A. Červeňák. Banská Bystrica. S. 69–77 [in Slovak].
26. Babotová L. (2005) Ukrajinsko-slovenské reflexie v literatúre buditeľského pokolenia Rusínov-Ukrajincov (Tvorbá spisovateľov 19. storočia) [Ukrainian and Slovak Reflections in the Literature of the Revivalist Generation of Ruthenians-Ukrainians (Creation of Writers of the 19th Century)]. *Fenomén slovanstva II*. Ved. red. R. Dupkala. Prešov. S. 195–200 [in Slovak].

THE SCIENTIFIC WORK OF LYUBOV BABOTA IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN-SLOVAK LITERARY RELATIONS

Abstract. Liubitsia Babota (born in 1944) is a world-famous specialist in Ukrainian studies from Slovakia, author of hundreds of scientific publications on problems of Carpathian studies. Reviews of such eminent scientists as Oleksa Myshanych, Vasyl Nimchuk, Olena Rudlovchak, Mykola Mushinka, Mykhailo Roman and others testify her significant contribution to the study of Ukrainian literature of Transcarpathia in the second half of the 19th and the first half of the 20th centuries.

A unique niche in the multifaceted work of Liubitsia Babota is occupied by her studies, dedicated to the current Ukrainian and Slovak issues of literary relations.

The outlined discourse has found to a greater or lesser extent its reflection in her thorough works “Zakarpato-Ukrainian prose of the second half of the 19th century”, “Context and contacts of Ukrainian and Slovak literary relations in Slovakia in the 19th century”, in numerous scientific articles (“Notes to the study of Slovak-Ukrainian contacts in the 19th century”, “Slovak themes in the work by Anatolii Kralytsky”, “Hryhorii Skovoroda in the Tranovsky calendar”, “Works by Ivan Franko in Czechoslovakia”, “Zoreslav and Catholic modernism. Notes on creativity of Ukrainian poet and Slovak literary group”, “Ukrainian literature in translations by Yuray Andrichyk”, “Bohdan Ihor Antonych in Czechoslovak literary criticism”, “Ukrainian literature on the pages of the Revue of World Literature at the beginning of the 21st century”...), reviews of the publications of works of Ukrainian literature in Slovak translations and Slovak ones in Ukrainian reinterpretations, in slogans in encyclopedias and dictionaries of Ukraine and Slovakia, etc.

L. Babota traces in detail the cultural, educational and creative interactions of Slovak and Transcarpathian writers. Among the representatives of the regional literary process are such iconic figures as O. Dukhnovych, O. Pavlovych, A. Kralytskyi, Yu. Stavrovskiy-Popradov, Ye. Fentsyk. I. Silvay and others. The literary expert emphasizes that this cooperation was especially intense during the period of the Slovak national revival.

There is no doubt that this page in L. Babota’s work deserves a separate conversation and special research.

Keywords: Liubitsia Babota, Ukrainian and Slovak literary discourse, mutual influences and interactions, artistic translation.

© Ліхтей Т., 2024 р.

Тетяна Ліхтей – кандидат філологічних наук, доцент кафедри словацької філології Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; tetiana.likhtej@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6612-5733>

Tetiana Likhtei – Candidate of Philology, Associate Professor of the Slovak Philology Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; tetyana.likhtej@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6612-5733>